

Božia vôľa v Pavlovských listoch a rozhodovací proces kresťana¹

---

prof. ThDr. Albín Masarik, PhD.

<https://orcid.org/0000-0002-5108-2283>

Mgr. Benjamin Uhrin, Th.D.

<https://orcid.org/sine>

Abstract: *The article examines the relationship between God's will as presented in nt pauline letters and the space for the ethical decision-making process of Christians (the church). It emphasizes the limits that cannot be ignored in the decision-making process of Christians. This can naturally lead to conclusions that will be different from ethical solutions that are developed on the basis of other starting points. For the development of an inclusive society, it is necessary to find ways to intelligible communication of church positions in dialogue with the non-church public. Therefore, it is necessary not only to seek God's will in the decision-making process, but also to develop communicative responsiveness to the external environment as a prerequisite for dialogue, beneficial for all parties involved. The authors believe that this role can be fulfilled by efforts that develops the so-called public theology.*

Key words: *God's Will. Command. Prohibition. Free decision. Communication. Public Theology.*

Abstrakt: *Článok skúma vzťah medzi Božou vôľou ako je prezentovaná v pavlovských listoch NZ a priestorom pre etický rozhodovací proces kresťanov (cirkvi). Zdôrazňuje limity, ktoré nie je možné v rozhodovacom procese kresťanov ignorovať. To prirodzene môže viesť k záverom, ktoré budú oddlišné od etických riešení, ktoré sa rozvíjajú na základe iných východísk. Pre rozvoj inkluzívnej spoločnosti je nutné hľadať cesty k zrozumiteľnej komunikácii cirkev-*

---

¹ Štúdia vznikla ako výstup riešenia projektu KEGA 030PU-4/2022 s názvom *Design of teaching materials for university study of relevant moral values with a focus on allround and sustainable development of society.*

ných pozícií v dialógu s necirkevnou verejnosťou. Preto je potrebné nie len hľadať Božiu vôľu v rozhodovacom procese, ale o svojich postojoch ústretovo komunikovať s externým prostredím ako predpoklad pre dialóg, prínosný pre všetky zúčastnené strany. Autori sa domnievajú, že túto úlohu môže plniť úsilie, ktoré rozvíja tzv. verejná teológia.

Kľúčové slová: *Božia vôľa. Príkaz. Zákaz. Slobodné rozhodovanie. Komunikácia. Verejná teológia.*

Úvod

Výskumný problém, ktorému sa venuje prof. Petro a jeho spolupracovníci v tejto výskumnej úlohe, je zameraný na vymedzovanie tradičných etických hodnôt v európskom kontexte. Tieto hodnoty boli určované či ovplyvnené kresťanstvom a dnes sa z časti považujú za samozrejmu súčasť tohto prostredia, aj keď ich východiská sa sekularizáciou strácajú a viaceré z nich preto strácajú svoju jednoznačnosť.

Slovenská spoločnosť je výrazne polarizovaná, nie len politicky, ale aj v pohľade na etické hodnoty a životné postoje. Jednu krajnú skupinu tvoria kresťania so zvnútornenou spiritualitou, ktorú rozvíjajú v niektorej z kresťanských cirkví a svoj život viery považujú za východisko všetkých ostatných svojich postojov a prístupov. Na opačnom póle spektra sú tí, ktorí ich praktizovaný život viery hodnotia ako neschopnosť rozumieť súčasnej spoločnosti kvôli nepochopiteľnému dodržiavaniu prekonaných kultúrnych vzorcov. V praktizujúcich kresťanoch vidia prekážku slobodného rozvoja spoločnosti. Majú dojem, že kresťanské dedičstvo a s ním spojené hodnoty sú čosi, od čoho sa potrebujeme oslobodiť, aby sme mohli žiť kvalitne².

Stretanie týchto rozdielnych konceptov vytvára napätie. Niekedy sa prejavuje paradoxným spôsobom, že spoločnosť, ktorá volá po tolerancii, vo svojom zápase o tolerantnú spoločnosť sama netolerantným spôsobom vytesňuje inak zmýšľajúcich jedincov. Príkladom tejto praxe môže byť udeľovanie anticeny Homofób roka.

---

² Samozrejme, z opačného pohľadu by sme mohli hovoriť o kresťanoch, ktorí svojím spôsobom kritizovania morálneho stavu spoločnosti zafažujú atmosféru vo vzťahoch.

Etické hodnoty – všestranný a trvalý rozvoj spoločnosti

Pri takejto polarizácii sa nezohľadňuje skutočnosť, že pokiaľ sekulárna etika je vecou aktuálneho vývoja spoločnosti³, cirkevná etika je vecou Božieho zjavenia. Kresťania veria, že Boh zjavil svoju vôľu v Biblii. Ako zrozumiteľný príklad môžeme uviesť starozákonné Desatoro. Je dané. Úcta kresťanov k Bohu vylučuje akékoľvek zásahy do znenia tohto súboru Božích nárokov, lebo večný Boh tu vyjadril svoju vôľu, ktorá má rámcovať bytie človeka. Súčasne toto rámcovanie veriaci nechápu len ako súbor príkazov a zákazov, lebo v ňom vidia aj nastavenie pravidiel bytia spoločnosti a ochranu práv jednotlivca, čo zvyšuje kvalitu jeho bytia. Podobným spôsobom kresťania pristupujú k celému Božiemu zjaveniu vo Svätom Písme. Reagujú naň súborom životných postojov, ktoré vyrastajú z ich vzťahu k Bohu (či s Bohom) a z ich úcty voči Jeho požiadavkám, zjaveným v Písme.

Výraz „Božia vôľa“ je zložený z dvoch pojmov v genitívnej väzbe. Prvý z nich *qe, lhma, -toj, to*, SOUČEK prekladá nasledovne: „vôľa 1. objekt.: to, čo niekto chce⁴, 2. subjekt.: vôľový akt, chcenie.“ Aj BAUER⁵ rovnako rozlišuje tie isté dve základné oblasti významov. Pritom uvádza možný výskyt *qe, lhma* v abs. zmysle ako odkaz na Božiu vôľu⁶. Pojem sa v NZ vyskytuje 62x⁷. Podľa subjektu⁸, na ktorý sa vzťahuje, nachádzame textové súvislosti, v ktorých ide nie len o vôľu Boha a človeka, ale dokonca aj o vôľu diabla⁹. To znamená, že tento pojem nie je v NZ rezervovaný len pre Božiu vôľu, a môže označovať vôľu rôznych subjektov s veľmi

---

³ Napríklad v jednom období bola nevydaná žena s dieťaťom spoločensky znevýhodňovaná, v dnešnej dobe je to vec jej voľby.

⁴ SOUČEK J.B, *Řecko-český slovník k NZ* str.120.

⁵ BAUER, W.: *Wörterbuch zum Neuen Testament*, str. 700: „1. obj. niečo chcené, to, o čom si niekto praje, aby sa stalo (a) všeobecne (a to buď v spojení so subjektom alebo v absolutnom zmysle (b) jeho vlastným pôsobením, pretože si zaumienil urobiť to, čo chce (c) cez konanie iných, ktorým to nariadi robiť (c1) o ľuďoch (c2) o diablove (c3) prevažne o Bohu (alebo Kristovi) (c4) ποιουντες τὰ θελήματα της σαρκος -robiť, čo chce telo Ef 2,3. 2. subj. chcenie, akt vôle: (a) o ľudskom chcení (b) spravidla o vóli Božej (alebo Kristovej).

⁶ Tamtiež.

⁷ SOUČEK J.B, *Řecko-český slovník k NZ*, str.120 ale aj *EDNT 2*, str. 136.

⁸ vid' EBELING, H.: *Griechisch-deutsches Wörterbuch zum Neuen Testamente*, str. 197. Významy pojmu člení podľa subjektu vôle. Preto rozlišuje medzi (1) vôľou Boha a (2) vôľou človeka (pri ktorej uvádza aj vôľu diabla).

⁹ V skupine, kde je subjekt vôle iný, ako Boh alebo človek, nachádzame jediný výskyt nášho pojmu v 2Tim 2,26: „...a vymanili sa z osídla diablovho, ktorým boli ztročení plniť jeho vôľu...“

širokým obsahovým spektrom.¹⁰ Vo väzbe s podstatným menom ὁ θεός v genitívnej väzbe, (resp. s osobnými zámenami) tvorí výraz τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ (napr. R 12,2). Hoci ho do slovenčiny prekladáme „božia vôľa“, vecne správnejšie by bolo prekladať ho „vôľa Boha“, aby sa zdôraznilo, že ide o prejav osoby a nie len kvalitu vôľového procesu. Z komplexného výskytu tohto výrazu v Sk a pavlovských listoch NZ, sa našej témy týkajú nasledovné miesta: Sk 13,22; 21,14; 22,14; R 1,10; 2,18; 12,2; 15,32; 1K 1,1; 2K 1,1; 8,5; G 1,4; Ef 1,1.5.9.11; 5,17; 6,6; Kol 1,1.9; 4,12; 1Tes 4,3; 5,18; 2Tim 1,1.

Okrem toho nachádzame aj v evanjeliách spojenie Božej vôle a Božej vlády, ako je to formulované v modlitbe Otče náš, v prosbe: „príď tvoje kráľovstvo, buď tvoja vôľa, ako v nebi, tak i na zemi. (Mt 6,10 SSV). Zaradenie tejto prosby do modlitby, ktorú Ježiš učil svojich učeníkov (a nás s nimi) ukazuje na význam tejto témy pri skúmaní hodnôt, na ktoré má kresťan orientovať svoju existenciu.

Božia vôľa – významové oblasti

V súvislosti s Božou vôľou Ebeling¹¹ rozlišuje: (a) čo sa Boh rozhodol urobiť, (b) Božia spásna a milostivá vôľa, (c) vôľa, ktorú Boh necháva vykonávať cez iných, zvlášť cez kresťanov, (d) vôľa, ktorej naplnenie Boh od nás žiada.“ Vnútorne členenie obsahov podáva aj Bultmann¹². Boice¹³ konštatuje, že Božia „zvrchovná vôľa“¹⁴ nám ostáva nepoznateľná a človek môže spoznávať len

¹⁰ SCHMIDT, H.W.: *Der Brief des Paulus an die Römer*, THNT zv.6, str. 51 upozorňuje, že „θέλημα ist im Judentum oft ein hypostasierter Begriff.“

¹¹ EBELING, H.: *Griechisch-deutsches Wörterbuch zum Neuen Testamente*, str. 197.

¹² Vnútorne vrstvenie pojmu naznačuje aj BULTMANN, R., *Theologie des Neuen Testaments*, str. 223: θέλημα „wird meist von Gottes Willen, seiner beschliessenden Verfügung (in der Formel διὰ θελήματος θεοῦ u. ähnl. Rm 15,32, Gl 1.4 usw.) oder seinem fordernden Willen (Rm 2,18 usw.) gebraucht; vom Entschluss bzw. der Absicht des Menschen (1Kr 7,37; 16,12).“

¹³ BOICE, J.M.: *Foundations of the Christian Faith*, str. 476

¹⁴ Keď ROBINSON, H.: *Decision-making by the Book*, str. 45 hovorí o Božej vôli, rozlišuje ju pojmami Ultimate goal and more immediate goals. Toto a podobné „kategorizovanie“ pravdepodobne vyrástlo v cirkevnej diskusii bez rozpoznateľnej väzby na biblické texty, preto mu nebudem venovať rozsiahlejšiu pozornosť.

odpoveď na otázku, aký spôsob života sa Bohu páči. Pretože predpokladáme, že toto vyjadrenie je vecne správne, dostávame sa k jednému z teologických predpokladov: Boh určuje čo nám umožní poznať a čo ostane nášmu poznávaniu skryté.

Rôzne prístupy k chápaniu Božej vôle

V existujúcej literatúre k téme Božej vôle môžeme skonštatovať, že v dobe, keď Masarik písal na túto tému dizertačnú prácu, ktorá je základom biblickej časti tejto štúdie,¹⁵ neboli k nej k dispozícii žiadne monografické diela. Potvrdil to aj prof. W.Elwell vo Wheatone, USA, ktorý bol jeho konzultantom počas tamojšieho výskumného pobytu v knižniciach. Prirodzene, téma sa objavuje v odbornej literatúre aspoň ako kapitola, napr. u TROELTSCHA, ktorý sa zaoberá vzťahom Boh – vôľa – bytie vo svojej práci *The Christian Faith*¹⁶. Rozsiahlejšiu samostatnú časť publikovanej práce tvorí stať o Božej vôli u BRUNNERA v jeho Kresťanskom učení o Bohu¹⁷, menšiu časť má napríklad SCHRAGE vo svojej etike¹⁸ alebo BOICE vo svojich *Základoch kresťanskej viery*¹⁹.

Na druhej strane existuje k tejto téme existuje bohatá literatúra v oblasti nábožensko-populárnych prác²⁰ v štýle duchovnej podpo-

---

¹⁵ MASARIK, A.: *Spoznávanie Božej vôle v pavlovských listoch*. Práca bola obhájená na EBF UK r. 2004 a vydaná tlačou.

¹⁶ TROELTSCH, E.: *The Christian Faith*, viď par. 12: God as Will and Essence (str. 119-152) kde súčasne porovnáva kresťanské chápanie Boha s chápaním v iných náboženských koncepciách. Pre účely našej práce je dôležité, že poukazuje, kam vedie jednostranné preakcentovanie vôle. Str. 120n: „On the other hand, the concept of God cannot be fully expressed in the concept of an absolute will, which, taken by itself, is liable to lead to the religiously impoverished concept of God as a merely arbitrary will. This happened repeatedly in Judaism, and particularly in late Judaism’s theology of history. It is this same concept of God as mere arbitrary will that makes Islam such a meager religion“.

¹⁷ BRUNNER, E.: *The Christian Doctrine of God*, Section Two, The Will of God, str. 303-355.

¹⁸ SCHRAGE, W.: *Ethik des Neuen Testaments*, kap. I.B.: Der Wille Gottes und das Gesetz, str. 39-60.

¹⁹ BOICE, J. M.: *Foundations of the Christian Faith*, má stať *Poznanie vôle Boha* v rozsahu 9 strán (475-483).

²⁰ FRIESEN, G.: *Decision Making and the Will of God*, str 15: „For Solomon’s lament that „the writing of many books is endless“ (Ecclesiastes 12:12) seems especially applicable to volumes on the subject of knowing God’s will.“

ry. Žiaľ, vychádza skôr z praktickej kresťanskej diskusie a nie z dôslednej biblickej práce. Autori sa snažia svojimi svedectvami či voľnejšími úvahami formovať prístup čitateľov, rozvíjať ich praktickú zbožnosť. Svoje vlastné tvrdenia kriticky nereflektujú, preto sa v tomto type literatúry môžeme stretnúť s tvrdeniami, pri ktorých sa do biblických pojmov vnášajú idey z tradície autorov daných prác a neprejavujú dostatočnú snahu o objektivitu bádania. Niektorí z nich preakcentujú dôraz na nutnosť spoznávania Božej vôle a vytvárajú koncepty, ktoré deformujú kresťanský život. Preto sa ich odporcovia snažia túto tému úplne negovať.

Preakcentovanie dôrazu. Autori z tejto skupiny, sa snažia „skúmať Božiu vôľu vo všetkom.“ Tendujú k názoru, že čím častejšie sa s touto otázkou zaoberajú, tým lepší je ich duchovný život. Z tejto koncepcie zbytočne vyrastajú pastorálne problémy. Napríklad ak pri manželskej kríze pastorálny pracovník zistí, že partneri sa zobrali bez „spoznania Božej vôle“, miesto toho, aby podporoval ich cestu k ozdraveniu, im vlastne podsúva presvedčenie, že pre zlé rozhodnutie na začiatku, musia znášať celý život ťažkosti, lebo vstúpili do manželstva s nevhodným partnerom. To asi ťažko prispeje k pozitívnemu zvládnutiu krízy.

Negovanie témy je protipólom predchádzajúceho postoja. Táto časť autorov sa pravdepodobne kvôli pozorovaniu negatívnych dôsledkov, ktoré vyplývajú z predošlého prístupu, snaží pribrzďovať rozbujeľné „hľadanie a spoznávanie“ tým, že celú túto tému neguje. Hovorí, že pýtať sa, čo je v danej veci Božia vôľa, nie je biblická otázka. Kresťan sa má podľa nich pýtať len: „Ako sa môžem správne rozhodnúť?“ Takýto postoj veľmi výrazne reprezentujú napr. Američania Haddon ROBINSON a Garry FRIESEN²¹.

Výsledkom Masarikovej práce bol záver, že NZ počíta tak s možnosťou poznávania Božej vôle v otázkach morálneho rozhodovania a dokonca aj v otázkach individuálneho konania jednotlivca (napr. Pavlovo určenie za apoštola pred jeho narodením - Gal 1,5 - čo zodpovedá aj dnes zvažovanému vocation interna). Ale táto téma sa v NZ neobmedzuje len na povolanie. Iným príkladom môžu byť Pavlove cestovné plány²², ktoré NZ nepredstavuje ako proces rozhodnutia a realizovania, ale ako Pavlovo skúmanie Božej vôle.

²¹ ROBINSON, H.: *Decision-making By the Book* alebo FRIESEN, G.: *Decision Making and the Will of God*.

²² Sk 18,21; R 1,10.13; 15,32; 1K 4,19; 16,7 (ak dovolí Pán); 1Tes 2,18; 1Tes 3,10-13; 1Tim 3,14; Filem 22.

Etické hodnoty – všestranný a trvalý rozvoj spoločnosti

Ako príklad si môžeme všimnúť R 1,10. WIERSBE zvyrazňuje väzbu medzi zmienkou o Božej vôli²³ (v. 10: ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς) a Pavlovými modlitbami (v.9: μνεῖαν ὑμῶν ποιοῦμαι). Túto súvislosť však bližšie nevysvetľuje. SCHLATTER ju spája s Božím pripravením Pavlovej cesty²⁴. Podobne aj KERTELGE z tejto zmienky odvádza, že „Pavel každopádne vie, že toto nezávisí len a v prvom rade od jeho plánov a úvah, ale od „vôle Božej“²⁵. Ďalej upozorňuje, že tento zvrat by sa nemal chápať ako zbožná fráza, pretože „to, čo tu Pavel premýšľa, má veľmi podstatný charakter: Keď na svojich misijných cestách dôjde do Ríma, zodpovedá to spásnej Božej vôli, lebo Boh chce, aby jeho apoštol nezadržateľne a všade zvestoval posolstvo spásy.“²⁶ GÁBRIŠ tu vidí výraz Pavlovho podriadenia sa Bohu²⁷, podobne aj SCHMIDT²⁸.

Pri štúdiu nz textov, ktoré podávajú Pavlove cestovné plány, môžeme pozorovať nasledovné:

---

²³ WIERSBE, W.W.: *Bible Exposition Commentar*, str. 515: „One of the burdens of Paul’s prayer was that God would permit him to visit Rome and minister to the churches there.“

²⁴ SCHLATTER, A.: *Der Brief an die Römer*, str. 9: „...und er von Gott für sich die freie Bahn nach Rom erbittet.“

²⁵ KERTELGE, K.: *Der Brief an die Römer*, str. 30

²⁶ Tamtiež.

²⁷ GÁBRIŠ, K.: *List Rímskym (Exegéza)*, nepublikovaný rukopis, str. 23: „Po mnohých pokusoch ísť do Ríma ÉDE POTE, pri ktorých vybadal, že nie je ešte Božou vôľou, aby tam došiel, stala sa Pavlova túžba po Rímskych predmetom jeho modlitieb. Nechce nič robiť bez Božej vôle, preto prosí o Božie dovolenie ísť do Ríma.... Akékoľvek mohli byť vonkajšie prekážky Pavlovho odobratia sa k Rímskym, Pavel sa im podroboval len preto, lebo v nich videl Božie zasahovanie. Keby bol chcel proti Božej vôli presadiť svoj zámer, nikto a nič, ani choroba, by mu neboli prekazili jeho úmysel (Zahn 59). Ale Pavel vo všetkom, čo sa s ním dialo, cítil Božiu vôľu a nekonal nič, čo by bolo proti Božej vôli. Len keď na modlitbách dostane uistenie, že Boh chce, aby išiel do Ríma - a tak sa zdá, že pred napísaním listu do Ríma ho Pavel dostal - vtedy spojí svoju vôľu s vôľou Božou a pôjde do Ríma.“

²⁸ SCHMIDT, H.W.: *Der Brief des Paulus an die Römer*, THNT zv.6, str. 25: „evn tw/| qelh,mati tou/ Qeou/: Paulus will sich in allem von Gottes Willen und Führung bestimmen lassen.“

*Pavlove cesty nie sú vo výlučnej Pavlovej rozhodovacej kompetencii*²⁹. Opakovane ich dáva do súvislosti s Božou vôľou³⁰. Na Boha v nich odkazuje viacerými spôsobmi: (1) modlí sa, aby mohol „z vôle Božej“ navštíviť adresátov listu (R 1,10; 1T 3,10-11); (2) vyzýva adresátov, aby sa modlili, aby mohol prísť k nim „ak bude vôľa Božia“ (R 15,32); (3) uisťuje ich, že sa k nim na základe ich modlitieb vráti (Filem 22); vyjadruje svoju nádej, že príde, „ak Pán bude chcieť“ (1K 4,19), resp., že sa vráti, „ak to bude Boh chcieť“ (Sk 18,21³¹).

Ak v súvislosti s cestovnými plánmi hovorí o Božej vôli, *nechápe ju ako skrytý itinerár*, ktorý by mal nejakým spôsobom vypátrať. Veľmi pozoruhodnú rolu tu zohrávajú Pavlove modlitby za jeho cesty, v čom znovu môžeme vidieť dialogický spôsob Pavlovej kresťanskej existencie. Pavel v dôvere Kristovho služobníka prosí za ciele, ktoré považuje za dôležité a Boh ich môže svojim rozhodnutím podporiť. Na druhej strane – bez súladu s Božou vôľou by ich dosiahnutie nemalo zmysel.

Zodpovedné skúmanie tejto otázky je dôležité preto, lebo kresťanstvo je náboženstvo vzťahu medzi človekom a Bohom. Gen 2,16-17³² typologicky ukazuje jednoznačné vymedzenie, ktoré Boh určil a človek ho má rešpektovať – a súčasne aj priestor pre slobodné konanie. Tým sa dostávame k otázke Božej vôle a slobodného rozhodovania kresťana. Už tento sz text ukazuje, že kresťanské hľadanie hodnôt, na ktorých sa má kresťan orientovať, nie je len záležitosťou jeho etického rozhodovania, ale je to rozhodovanie v rámci vymedzeného priestoru. Na to je nutné pamätať pri formulovaní prístupov kresťanskej etiky vo vzťahu k aktuálnym dobovým etickým otázkam (napr. eutanázia). Inak povedané – pred samotným vstupom do hľadania je zodpovedné

²⁹ GÁBRIŠ, K.: *List Rímskym (Exegéza)*, nepublikovaný rukopis, str. 414 v súvislosti s R 15,32 nespochybňuje možnosť, že by sa Pavel mohol do Ríma dostať aj zo svojho vlastného rozhodnutia, ale vie, že ak by to bolo len Pavlovo rozhodnutie, nemuselo by znamenať splnenie úlohy, lebo by „nebolo na tom požehnanie, ktoré apoštol očakáva“ (viď v.29). Pozoruhodne odlišný charakter má Tit 3,12, kde je prezimovanie v Nikopolise vyjadrené ako autorovo rozhodnutie (rozhodol som sa totiž tam prezimovať) alebo Sk 18,21a, kde konštatuje: „Nastávajúce slávnosti musím stráviť v Jeruzaleme...“.

³⁰ Sk 18,21; R 1,10.13; R 15,32; 1K 4,19; 1Tes 2,18; 1Tes 3,10-13;

³¹ Čo sa aj splnilo (Sk 19,1nn).

³² Gen 2,16n: „Hospodin, Boh, prikázal človekovi: „Môžeš jesť zo všetkých stromov záhrady, ale nejedz zo stromu poznania dobra a zla, lebo v deň, v ktorom by si z neho jedol, určite zomrieš.“

Etické hodnoty – všestranný a trvalý rozvoj spoločnosti

skúmať v rámci biblistiky, či je daná oblasť vymedzená príkazmi resp. zákazmi a len potom hľadať, ako sa v nej môže človek eticky vhodne rozhodovať.

Pri obsahoch, ktoré sa môžu označiť ako Božia morálna vôľa, teda ako „Božie morálne príkazy, ktoré sú zjavené v Biblii a učia ľudí, ako majú veriť a žiť,“³³ nemá kresťanstvo v prvom rade problém poznávací (teologická práca), ale skôr s ochotou riadiť sa podľa nich (praktický život viery). Výnimkou môžu byť nové, doposiaľ teologicky nerefektované javy v období nastupujúcej diskusie o nich. Pre hľadanie orientácie v nich, nachádzame v NZ nasledovné kritériá.

Kritériá pre orientáciu

Všeobecné (vedenie)

V pavlovských listoch NZ nie je „mimoriadne“ či „špecifické vedenie“ uprednostnené pred tým, čo kresťan vo viere všeobecne vie. Preto sú pre život podľa Božej vôle dôležité aj všeobecné novozákonné požiadavky. Ako ich príklad (bez nároku na úplnosť) môžeme uviesť nasledovné dôrazy, ktoré vlastne tvoria tri okruhy: (1) vzťah k Bohu a jeho kráľovstvu; (2) vzťah k Božiemu ľudu; (3) vzťah k vlastnej osobe .

Vzťah k Bohu a jeho kráľovstvu

Oslávanie Boha. S týmto kritériom Pavel pravdepodobne počíta aj vo svojej odpovedi na spory kresťanov pred svetskými súdmi (1K 6,7). V konkrétnej situácii textu nachádzame výzvu k tomu, aby sa kresťan radšej vzdal svojho majetku, ako sa súdiť pred svetskými súdmi. Bolo by to pochopiteľné len vtedy, ak sa tým chce zabrániť zneváženiu Božieho mena. Uchovanie majetkových výhod za cenu zneváženia Boha³⁴ by nebolo výhrou v spore, ale naopak, prehrou - pre oboch kresťanských účastníkov sporu. Myšlienku oslávenia Boha Pavel priamo vyjadruje aj v súvislosti

---

³³ FRIESEN, G.: *Decision Making and the Will of God*, str 33.

³⁴ Opačným myšlienkovým postupom môžeme odvodiť: Kresťan má dbať na oslávenie Boha a tomuto kritériu podriadiť všetko ostatné rozhodovanie.

s konzumovaním mäsa obetovaného modlám: „Či teda jete, alebo pijete a čokoľvek činíte, všetko čiňte na slávu Božiu! (1K 10,31). Toto pravidlo významom presahuje kontext, v ktorom je použité. Platí univerzálne³⁵. Ak kresťan nevie, čo môže byť v určitej veci Božou vôľou, môže zvažovať, ktorú z dostupných alternatív môže robiť na Božiu slávu³⁶. To je najjednoduchšie vyjadrený cieľ Božej vôle a súčasne aj kritérium pre rozlišovanie, čo môže a čo zrejme nebude Božou vôľou. Alebo naopak - nebude robiť to, čo nezodpovedá tomuto kritériu. Podobným smerom ukazujú aj nasledovné podnety (kristocentrická a eschatologická orientácia).

Kristocentrická orientácia. Podľa Kol 3,17 sa majú kresťania v myslení i činoch prejavovať ako poslovía Pána Ježiša („všetko čiňte v mene Pána Ježiša“). To neznamená výzvu k formálnemu prehláseniu „v mene...“, ale reálnu kristocentrickú orientáciu, kde dominuje Kristov hodnotový prístup a úlohy, o ktoré má záujem On. Kto si uvedomí dosah Ef 1,22 (všetky veci podriadené Kristovi), pre toho takáto kristocentrická orientácia nebude neprimeraným sebaobmedzovaním, pretože rozpoznáva duchovnú realitu a jeho panstvo.

Eschatologická orientácia. Ku kresťanskému životu patrí sústredenie na hodnoty kráľovstva Božieho. Výzva Kol 3,1n vychádza zo skutočnosti nového života („vzkriesení s Kristom“) a vzťahuje dôsledky: „hľadajte to, čo je hore, kde Kristus sedí na pravici Božej.“ Táto skutočnosť sa má premietnuť aj do štruktúry myšlienok kresťana, keď dominantnou oblasťou jeho záujmov myslieť „na to, čo je hore, a nie na to, čo je na zemi.“ (Kol 3,2). Aby táto štylizácia nebola chápaná ako neprimeraný útek zo sveta, F1,10 ju preštylizoval do modlitebnej prosby „aby ste tak boli schopní rozoznávať, čo je hlavné, a boli ste čistí a bez úhony na deň Kristov...“. Eschatologickou orientáciou a schopnosťou rozoznávať, čo je hlavné, sa znovu redukuje objem otázok, čo asi by bolo Božou vôľou. Časť rozhodovacích procesov stráca svoju duchovnú závažnosť a ako adiaforá sú riešiteľné kresťanovým vecným rozhodnutím. Tak získka priestor na to, aby sa mohol sústrediť na otázky, ktorých význam pretrváva do večnosti. V tejto línii ide aj výzva Ef 5,16 („Vykupujte čas, lebo dni sú zlé.“).

³⁵ Vid' napr. vzťah nutnosti oslavy Boha v R 1,21 a dôsledky jej absencie.

³⁶ ROBINSON, H.: *Decision making by the Book*, str. 43: „The Bible is clear that glorifying God is our ultimate goal.“

Vzťah k Božiemu ľudu

Dobro celku pred záujmami jednotlivca. V textovej súvislosti R 14,19 Pavel rozoberá napätia okolo čistých a nečistých pokrmov. Problém rieši odkazom na znaky Božieho kráľovstva: „spravidlivosť, pokoj, radosť v Duchu Svätom“ (v.17) a hodnoty, o ktoré sa majú kresťania snažiť: „to, čo vedie k pokoju a vzájomnému budovaniu“(v.19). Podobne to vyjadruje aj 1K 10,24: „Nech nikto nehľadá, čo jemu prospeje, ale čo prospeje inému.“ Alebo F2,4 „Nehľadajte každý len svoj prospech, ale aj prospech iných.“ To znamená preferovať dobro iných pred vlastnými záujmami či dobro celku pred záujmami jednotlivca. Bez vzťahového dôrazu 1K 16,14 „Všetko nech sa deje medzi vami v láske“ sú tieto myšlienky nerealizovateľné.

Vzťah k vlastnej osobe

Kresťan má dbať na svoje posvätenie (1T 4,3). Túto skutočnosť spája BOICE aj s R 12,1-2, kde konštatuje, že „všetko, čo prispieva k nášmu rastu v posvätení, je aspektom Božej vôle pre nás a všetko, čo prekáža takému rastu, nie je jeho vôľa.“³⁷

Kresťan sa má správať múdro. Požiadavka Ef 5,15 („Dbajte teda dôkladne na to, ako si počínate; nie ako nemúdri, ale ako múdri.“) zdôrazňuje nutnosť múdreho konania v kresťanskej existencii. Vzťah múdrosti v živote kresťana a Božej vôle explicitne vyjadruje v. 17: „Preto nebuďte nerozumní, ale pochopte, čo je Pánova vôľa.“

Kresťan má konať cieľavedome a slobodne. Keď Pavel v 1K 6,12-20 vystríha pred smilstvom, vo v. 12 dva razy vyjadruje „všetko mi je dovolené“³⁸ a dva razy negatívne ohraničuje: (1) „ale nie je všetko prospešné“; (2) ale ja sa ničomu nedám ovládnuť. To znamená, že Pavel si z možných skutočností vyberá to, čo je „prospešné“ a čo ho „neovláda“. Kritériá, ktoré sú tu prekvapivo aplikované na mimomanželskú sexualitu, zrejme platia aj v iných oblastiach života. Pri skutočnostiach s nulovým prínosom a skutočnostiach, ktoré hrozia vznikom závislosti, veriaci človek zvažuje ich kresťanskú primeranosť.

---

³⁷ BOICE, J. M.: *Foundations of the Christian Faith*, str. 478.

³⁸ Podobne aj v 1K 10, 21.

Kresťan na rozhraní cirkvi a „sveta“

Všetky vyššie uvedené myšlienky možno zhrnúť odkazom na Ježišovu výzvu „Hľadajte však najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť...“ (Mt 6,33). To znamená hľadať uplatňovanie Božej vlády, Božej vôle vo všetkých procesoch, v ktorých sa kresťan nachádza. Preto jeho kresťanstvo zo svojej podstaty nemôže byť súkromnou záležitosťou. Hodnoty späté s vierou a bytím, potrebuje zrozumiteľne komunikovať v stretaní s ľuďmi vo svojom sociálnom okruhu.

V tomto snažení sa viac či menej často sa dostáva do konfliktu s okolitou spoločnosťou. Preto potrebujú jednotliví kresťania i cirkvi nadobúdať zručnosti, potrebné pre vstup do týchto náročných diskusií. Nie len s cieľom vysvetliť či obhájiť svoje stanovisko (deskriptívna úloha), ale aj s vyšším cieľom, prispieť k celospoločenskému dobru tým, že budeme Božiu vôľu pre človeka a spoločnosť schopní zrozumiteľne a presvedčivo prinášať do verejného diskurzu (preskriptívna či normatívna úloha) ako hodnoty, ktoré môžu a majú pozitívne ovplyvňovať aj sekulárnu spoločnosť a nie byť pre ňu záťažou.

Niektoré z týchto hodnôt ostanú nezrozumiteľné, pretože ľudia bez viery im nemôžu a/alebo nechcú rozumieť. Napriek tomuto vedomiu je nutné hľadať možnosti zrozumiteľnej komunikácie a v tomto smere vyvíjať úsilie a to tak na osobnej úrovni ako aj na úrovni spoločenstva cirkvi. Pri realizácii tejto výzvy môže kresťan narážať na dva problémy:

- a) nedostatok pokory a zafažujúce seba-presadzovanie (neadekvátne prístupy)
- b) neschopnosť komunikovať sledované hodnoty sekulárne zrozumiteľným spôsobom.

Pokiaľ prvý okruh problémov vyplýva z osobnostnej a spirituálnej nezrelosti, prípadne z náboženského pocitu nadradenosti, druhý okruh problémov sa týka nedostatočnej pozornosti, ktorú cirkvi v sekularizovanej spoločnosti venujú potrebe hľadania reálneho rozhovoru s ich prostredím. Absencia vzťahovej a komunikačnej ústretovosti na strane kresťanov môže byť považovaná za jeden zo zdrojov napätia medzi kresťanskými hodnotami a sekulárnou túžbou po slobode.

Otázke, či a ako je možné o Božej vôli hovoriť v sekulárnom prostredí, venoval P. HANES jednu z podkapitol vo svojej knihe Duchovné prebudenie a spoločnosť. Kapitulu Diskusia revivalizmu so sociálnou etikou končí témou Komunikácia teologickej so-

Etické hodnoty – všestranný a trvalý rozvoj spoločnosti

ciálnej etiky v sekulárnom prostredí (str.133-143). Po tom, ako cituje negatívne stanoviská významných teológov (K. BARTH, H. SCHULTZE, D. BONHOEFFER, J. MOLTSMANN, P. TILLICH, H. THIELICKE) k možnosti komunikovania teologických presvedčení sekulárnemu človekovi, uvádza výraz „nemožná možnosť“, ktorý sa pripisuje Reinholdovi NIEBUHROVI. – Prichádza k tomu, že „analógia medzi Božím kráľovstvom a svetom nás núti komunikovať hodnoty Kráľovstva Božieho sekularizovanému svetu“.³⁹ Na podporu tohto záveru cituje aj slová I.KIŠŠA: „Božia vôľa je preto platná nie len v Božej ríši, ale aj v ríši svetskej“⁴⁰

Hľadaniu možností efektívneho komunikovania kresťanských obsahov sekulárnej spoločnosti sa venuje tzv. verejná teológia (Public Theology). Toto označenie nie je používané veľmi dlho. Kým v anglicky hovoriacom prostredí tento pojem zaviedol historik náboženstva M. MARTY už pred pár dekadami, do slovenského diskurzu ho priniesol Lubomír Martin ONDRÁŠEK svojimi publikáciami: *Kresťanstvo, etika a verejný život* (2017, Vydavateľstvo Michala Vaška), *Verejná teológia na Slovensku* (2019, Dobrá kniha) a *Úvahy verejného teológa o viere, spoločnosti a politike* (2021, Dobrá kniha). Čítaním týchto prác môže človek získať prvú predstavu o verejnej teológii, jej základných črtách, ale aj vývoji, ktorým za ostatné dekády prechádza. Otvára sa tak pred nami výzva, aby sme aj v slovenskom teologicko-akademickom prostredí využili príležitosť a boli súčasťou tohto dialógu, ktorý má pomôcť komunikovať kresťanské hodnoty a zápas o život podľa Božej vôle v dialógu s mimocirkevným prostredím.

Podľa Chul-Ho YOUNA⁴¹, môžeme úlohy verejnej teológie vnímať v dvoch rozličných dimenziách. Prvou je komunikácia so svetom a tou druhou služba svetu. Prvá je otázkou komunikácie a apologetiky, ale druhá je praktická a transformatívna. Verejná teológia sa usiluje osloviť nie len veriacich ľudí v cirkvách, ale aj ľudí neveriacich. Usiluje o dobrý vplyv na každú oblasť občianskej spoločnosti.

Verejná teológia je ešte stále definovaná pomerne široko a rôznorodo. Napríklad Ronald THIEMANN definuje verejnú teológiu ako „vieru usilujúcu sa pochopiť vzťah medzi kresťanským pre-

---

³⁹ HANES, P.: *Duchovné prebudenie a spoločnosť*, Banská Bystrica : ZEC, 2013, s.135.

⁴⁰ KIŠŠ, I.: Sociálna etika, s.42. In: HANES, P.: *Duchovné prebudenie a spoločnosť*, Banská Bystrica : ZEC, 2013, s.135.

⁴¹ YOUN Ch.-H.: The Points and Tasks of Public Theology. In: *International Journal of Public Theology* 11, 2017, str 64–87.

svedčením a širším spoločenským a kultúrnym kontextom, v ktorom kresťanská komunita žije.⁴² Ide tak o prepájanie osobnej viery a z nej plynúcich dôsledkov so spoločenským poriadkom, ktorého sme súčasťou. Aj podľa Harolda BREITENBERGA je verejná teológia verejným diskurzom o spoločenských otázkach založeným na teológii. Snaží sa osloviť širokú verejnosť, ako aj komunity veriacich. Jej argumenty sú otvorené voči reakcii a hodnoteniu celou spoločnosťou. Venuje sa otázke: „ako sa kresťanské presvedčenie a prax dotýkajú, deskriptívne aj preskriptívne, verejného života a spoločenského dobra, a tým sa usiluje presvedčiť a pohnúť k aktivite kresťanov aj nekresťanov“.⁴³

Pri hľadaní možností komunikovania kresťanských hodnôt vo verejnej teológii je potrebné poznať jej nástroje. Mohli by sme za ne považovať sedem oblastí verejnej teológie, ako ich na základe práce Johna de GRUCHY sumarizoval Chul-Ho YOUN:

„Po prvé, prináša svedectvo o hodnotách, ktoré kresťania považujú za dôležité pre spoločenské dobro. Po druhé, rozvíja jazyk, ktorý je zároveň prepojený s kresťanskou tradíciou a prístupný pre ľudí mimo tejto tradície. Po tretie, prehĺbovaním poznania spoločenských pravidiel a tém ich analyzuje, hodnotí a kriticky pripomienkuje z perspektívy teológie. Po štvrté, rozvíja interdisciplinárne teologické metódy. Po piate, poukazuje na perspektívy obetí, preživších a nastoľovanie spravodlivosti. Po šieste, volá po cirkevných spoločenstvách, ktoré sú živé biblickou a teologickou reflexiou. Po siedme, volá po spiritualite, ktorá zažíva Boha aj v túžbe po spravodlivosti a naplnení a v odpore voči všetkému čo bráni dobru.“⁴⁴

YOUN, podľa ktorého sme citovali aj vyššie uvedené definície verejnej teológie uzatvára úvodnú kapitolu svojho článku takýmto zhrnutím:

„Verejná teológia je teda teológia, ktorá sa, vedená víziou Božieho kráľovstva zvestovaného a praktizovaného Ježišom Kristom, usiluje o aktualizáciu Božej univerzálnej vlády vo

⁴² THIEMANN, R.F.: *Constructing a Public Theology: The Church in a Pluralistic Culture* Louisville: Westminster/John Knox Press, 1991, p. 21.

⁴³ BREITENBERG, E.H.: 'To Tell the Truth: Will the Real Public Theology Please Stand Up?' In: *Journal of the Society of Christian Ethics* 23:2 (2003), s. 66.

⁴⁴ de GRUCHY, J.: Public Theology as Christian Witness: Exploring the Genre. In: *International Journal of Public Theology* 1:1 (2007), 39–40.) In: YOUN Ch.-H.: The Points and Tasks of Public Theology. In: *International Journal of Public Theology* 11, 2017, s. 66.

Etické hodnoty – všestranný a trvalý rozvoj spoločnosti

všetkých verejných oblastiach sveta v dialógu a komunikácii s inými disciplínami a inými tradíciami.“⁴⁵

Keď sa posunieme k otázke, kto sú partneri verejného teológa, s ktorými môže túto prácu rozvíjať, David TRACEY vo svojom diele *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism* popísal, že verejný teológ čelí aspoň trom publikám: Cirkvi, akadémia a spoločnosť. Zároveň však upozornil, že každý teológ adresuje niekoľko internalizovaných publik vo svojej vlastnej reflexii autentického bytia. Z toho sa dostávame k myšlienke štruktúr plauzibility. „Za pluralizmom teologických záverov leží pluralizmus verejných rolí a publik ako referenčných skupín pre teologický diskurz“.⁴⁶ Každý teológ, tvrdí TRACEY, má v sebe do určitej miery internalizované tri publiká, nie jedno. Každý zacítil silu protirečiacich interpretácií a protirečiacich štruktúr plauzibility⁴⁷.

Komplexnosť súčasnej spoločnosti, v ktorej by cirkvi mala zastávať verejnú rolu si vyžaduje náročnú diskusiu o metódach verejnej teológie. A ako sme vyššie ukázali, keďže ide o dynamicky sa rozvíjajúcu, pomerne mladú disciplínu, nachádzame aj v tejto oblasti široké spektrum názorov, argumentov a odpovedí.

O tom, ako sa o to kresťanstvo historicky usilovalo a že táto úloha je naďalej pred nami hovorí aj Max L. STACKHOUSE vo svojom príspevku „*Reflections on How and Why We Go Public*“, pre prvé číslo *International Journal of Public Theology* (2007)⁴⁸. Po tom, ako opisuje pluralistický charakter spoločnosti a základné princípy, ako sú aj náboženské skupiny súčasťou tejto spoločnosti, stručne vysvetľuje misiologický aspekt kresťanstva. Záverečná časť jeho úvahy, v ktorej poukazuje na prínos, ktorým kresťanstvo môže byť pre širšiu spoločnosť je pozvaním aj pre nás, dnes.

Tento rozhovor so sekulárnou spoločnosťou nie je ani dopredu stratený, ale neexistuje ani rýchla cesta k jeho úspešnému zvládnutiu. Je vecou hľadania, pri ktorom je potrebné zvažovať výsledky, ku ktorým sociálna etika a verejná teológia doteraz došli.

Nie je možné sa na tomto mieste venovať dôležitým témam prirodzeného zákona a prirodzeného práva. Ale do diskusie ako sprostredkovať Božiu vôľu sekulárnej spoločnosti významne za-

---

⁴⁵ YOUN Ch.-H.: *The Points and Tasks of Public Theology*. In: *International Journal of Public Theology* 11, 2017, s. 67.

⁴⁶ TRACY, D.: *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism*, s. 29.

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ STACKHOUSE, M.L.: *Reflections on How and Why We Go Public*. In: *International Journal of Public Theology* 1 (2007) str. 421–430.

sahujú. Sociálna etika minulého storočia to nakoniec vyriešila konceptom *stredných axiém* (J.H.OLDHAM ale aj H.SCHULTZ), ktoré sú však „závislé na vládnucej plauzibilite obdobia a spoločnosti, v ktorej sa hodnoty majú sprostredkovať.“⁴⁹

Dôležitou úvahou do diskusie prispieva aj R. NAUHAUS, keď hovorí, že: „kompromis je základnou podmienkou demokracie... hovoriac teologicky, chápanie kompromisu je založené na rozlišovaní – ale nie oddeľovaní! – medzi cirkvou a spoločnosťou. V tomto svetle kompromis nie je natoľko niečo, čo uskutočňujeme, ale skôr niečo, čo uznávame: uznávame, že usporiadanie sveta pred uskutočnením Kráľovstva Božieho je kompromisom.“⁵⁰ V tejto súvislosti radi citujeme aj nášho kolegu P. HANESA, keď ku koncu svojej úvahy sumarizuje, že pri komunikácii etických hodnôt „je nutné dodržať nasledovný postup:

- (1) dôsledne definovať rozdiely medzi teologickým a filozoficko-empirickým chápaním etických hodnôt.
- (2) Nájsť strednú axiómu, ktorá je zakotvená na oboch stranách rozhrania, a pomocou ktorej je možné vytvoriť koreláciu teologických a sekulárnych etických hodnôt.
- (3) Podať redukovaný teologický obsah v sekulárnej reči.“⁵¹

Záver

V tomto článku sme chceli upozorniť, že pred tým, ako sa kresťan pustí do procesu etického rozhodovania, by si mal klásť otázku, v akom vzťahu je predmet jeho rozhodovania k tomu, čo môže vedieť o Božej vôli. Keď sa prepracuje k presvedčeniu, že dospel k správne rozhodnutiu, potrebuje rozhodnosť a odvahu k pokračovaniu a konaniu podľa Božej vôle.

Pri tom nemožno zabúdať, že etické rozhodnutia jednotlivcov, ako aj etické zásady, ku ktorým sa hlásia cirkvi či jednotlivé cirkevné spoločenstvá nie sú otázkou privátnou, lebo v rámci Ježišovho misijného vyslania majú úlohy, ktoré presahujú súkromnú sféru bytia človeka. Ježiš Kristus označil za najvyššie prikázanie lásku k Bohu a k blížnemu (Mt 22,36-40). Blížnym je aj človek, ktorý sa ku kresťanskej viere nehľási. Ale podľa „najvyššieho pri-

---

⁴⁹ HANES, P.: *Duchovné prebudenie a spoločnosť*, Banská Bystrica : ZEC, 2013, str. 140.

⁵⁰ NEUHAUS, R.: *The Naked Public Square*, s.117; In: P.Hanes, str. 136).

⁵¹ HANES, P.: *Duchovné prebudenie a spoločnosť*, Banská Bystrica : ZEC, 2013, s.142.

Etické hodnoty – všestranný a trvalý rozvoj spoločnosti

kázania“ ho nemožno ignorovať. Prejavom kresťansky primeraného vzťahu k nemu je aj kresťanova pokorná ochota predstaviť hodnoty, pre ktoré žije a ich východiská a tieto musia byť komunikované jazykom, ktorému môže človek mimo cirkvi rozumieť, ktorý mu dáva zmysel a súčasne takým, pri ktorom sa kresťan nevzdá svojich kresťanských východísk.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALZ, Horst, SCHNEIDER, Gerhard: *Exegetical Dictionary of the New Testament*. Grand Rapids, Michigan : William B.Eerdmans Publishing Company, vol.1: 1990, vol.2: 1991, vol.3: 1993.
- BAUER, Walter : *Wörterbuch zum Neuen Testament*. Berlin : Walter de Gruyter, 1971.
- BOICE, James Montgomery: *Foundations of the Christian Faith. A comprehensive and readable Theology*. Downers Grove, Illinois : InterVarsity Press, 1986.
- BREITENBERG, E.H.: 'To Tell the Truth: Will the Real Public Theology Please Stand Up?', In: *Journal of the Society of Christian Ethics* 23:2 (2003).
- BRUNNER, Emil: *The Christian Doctrine of God. Dogmatics, Vol.I*. Philadelphia : The Westminster Press, [s.a.].
- BULTMANN, Rudolf: *Theologie des Neuen Testaments*. Dritte, durchgesehene und ergänzte Auflage. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1959.
- EBELING, Heinrich: *Griechisch/ deutsches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Hannover und Leipzig : Hahnsche Buchhandlung, 1913.
- FRIESEN, Garry, MAXSON, J.Robin.: *Decision Making & the Will of God. A Biblical Alternative to the Traditional View*. Portland, Oregon : Multnomah Press, 1980.
- FRIBERG: *Greek – English Dictionary*, in: BUSHELL, Michael S.: *BibleWorks for Windows 3.5*. Hermeneutika. Computer Bible Research Software, Big Fork MT 59911-2200.
- GÁBRIŠ, Karol: *List Rímskym (Exegéza)*. Nepublikovaný rukopis. (Rozmnožené ako rukopis. Nie je určee na literárne použitie. SEBF v Bratislave: Košice, 1978).
- HANES, P.: *Duchovné prebudenie a spoločnosť*, Banská Bystrica : ZEC, 2013, s.135.

- KERTELGE, Karl: *Der Brief an die Römer*. Leipzig : St. Benno-Verlag GMBH, 1970.
- LOUW & NIDA: *Greek – English lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, Vol 1-2, United Bible Societies Second Edition, 1989.
- MASARIK, A.: *Spoznávanie Božej vôle v pavlovských listoch*. Banská Bystrica : PF UMB, 2006.
- Novum Testamentum Graece*. vyd. Nestle – Aland 27, Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1993.
- Písmo Sväté, Nová zmluva a Žalmy*. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1997. ISBN 80-85486-23-7.
- ROBINSON, Haddon: *Decesion-making by the book*. Wheaton, Illinois 60187 : Victor Books, 1991. ISBN 0-89693-913-8.
- SCHLATTER, Adolf: *Der Brief an die Römer. Schlatters Erläuterungen zum Neuen Testament*, Band 4. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1952.
- SCHMIDT, Hans Wilhelm: *Der Brief des Paulus an die Römer. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament*, Bd. 6. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1963.
- SOUČEK, J.B.: *Řecko – český slovník k Novému zákonu*. Praha : KEBF, 1973.
- STACKHOUSE, M.L.: Reflections on How and Why We Go Public. In: *International Journal of Public Theology* 1 (2007).
- THIEMANN, R.F.: *Constructing a Public Theology: The Church in a Pluralistic Culture*. Louisville: Westminster/John Knox Press, 1991, p. 21.
- TRACY, D.: *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism* (New York: The Crossroad Publishing Company, 1987), p. 29.
- TROELTSCH, Ernest: *The Christian Faith*. (Based on lectures delivered at the University of Heidelberg in 1912 and 1913). Minneapolis : Fortress Press, 1991.
- WIERSBE, Warren W.: *The Bible Exposition Commentary*. Wheaton, Illinois : Victor Books, 1989.
- YOUN, Ch.-H.: The Points and Tasks of Public Theology. In: *International Journal of Public Theology* 11, 2017.